

Dragan Stanojević

Konflikt i balans porodičnog i poslovnog života: Kako parovi u Srbiji balansiraju između posla, porodice i društvenih očekivanja

Dosije studio, Beograd, 2025, 336 str.

ISBN 978-86-6047-474-4

„Konflikt i balans porodičnog i poslovnog života“ Dragana Stanojevića je naučno-istraživačka monografija posvećena problemu kojeg malo koji savremeni par *Homo Sapiens*a može da izbegne ili ignoriše. Istovremeno, bavljenje istraživanjem problema usklađivanja porodičnog/privatnog i poslovnog života je nešto što, čini se, društvene nauke dosledno zanemaruju. Posebno nisu česte rigorozne i detaljne kvantitativne studije, zasnovane na obimnim i kvalitetnim podacima, kao i kompleksnim naprednim statističkim analizama. Monografija dr Stanojevića je upravo takva studija – koja uključuje detaljan pregled relevantne literature, sistematičnu analizu teorijskog konteksta, rigorozni metodološki pristup, te sistematsku analizu relevantnih podataka i teorijsku kontekstualizaciju donetih zaključaka.

Monografija je sa jedne strane fokusirana na apstraktni istraživački problem, a sa druge na stanje Srbije. Kako podnaslov monografije kaže, autor nastoji da odgovori na pitanje „Kako parovi u Srbiji balansiraju između posla, porodice i društvenih očekivanja“. Studija započinje

obuhvatnim a istovremeno konciznim i fokusiranim pregled postojećih istraživanja i najrelevantnijih teorijskih pristupa. Literaturu, naravno, čine istraživanja i ideje razvijene na osnovu istraživanja kapitalističkih, 'zapadnih' zemalja, pa autor pažljivo i sistematski uvodi varijable različitog istorijskog puta kojim se u Srbiji ušlo u moderne porodične odnose i savremenu ekonomiju. Uprkos teškom zadatku koje pred savremeni parove postavlja još jedna u nizu promena političkog i ekonomskog sistema, kako sam autor primećuje „o načinu na koji parovi usklađuju porodične i poslovne obaveze i o tome kako radne organizacije i institucije mogu da im pomognu, do skoro se uopšte nije javno govorilo“ (str. 11).

Da bi istražio „odnos između porodičnog i poslovnog domena muškaraca i žena koji žive u braku ili vanbračnoj zajednici u Srbiji i imaju decu starosti do devetnaest godina“ (u fokusu su „dvoroditeljske heteroseksualne porodice“), autor se opredeljuje da posmatra kako objektivnu tako i subjektivnu dimenziju odnosa poslovnog i porodičnog života. U prvom poglavlju, autor elaborira

teorijski okvir istraživačkog poduhvata, predstavljajući relevantne teorijske pristupe kao što su teorija resursa, teorija neutralizacije rodni očekivanja, teorije stigme i druge.

U narednom poglavlju, iznose se osnovni istraživački ciljevi i hipoteze, a zatim predstavljaju korišćeni podaci i analitički metodi. Važno je zapaziti da empirijsku osnovu za analize predstavljene u ovoj monografiji predstavlja originalno istraživanje, sprovedeno od strane istraživača/ica Instituta za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, tokom 2019. i 2020. godine. Dakle, radi se o izvornim podacima, sa jedne strane baziranim na kvalitetnom uzorku, a sa druge upitniku dizajniranom za istraživanje problema obrađenih u monografiji. Može da izgleda banalno, ali u istraživačkoj praksi istraživača u društvenim naukama nije tako čest slučaj da se u takvom skladu nađu istraživački problem, uzorak, istraživački instrumenti, i sprovedene analize.

U narednom poglavlju se „postavlja društveni, demografski i institucionalni okvir analize“ (str. 14). Drugim rečima, rezimiraju se nalazi i zaključci ranijih istraživanja, i iznose različiti objektivni (statistički) podaci relevantni za predmet istraživanja. Na taj način ocrtava se „način na koji, društvene strukture, institucije kroz javne politike, i kultura kroz vrednosti i simbole oblikuju ponašanje muškaraca i žena u javnoj i privatnoj sferi.“

Sadržaj naredna dva poglavlja čine različite analize prikupljenih podataka, uključujući testiranje istraživačkih hipoteza, i tu je, u velikoj meri, sadržana suština istraživačkog doprinosa ovog istraživačkog poduhvata dr Stanojevića. Kako je u uvodu najavljeno, analize su podeljene u dve velike celine – prvu usmerenu na „objektivne“ relacije koje se tiču raspodela plaćenog i neplaćenog rada, i

drugu usmerenu na subjektivni doživljaj konflikta između poslovne i privatne sfere. Među objektivnim pokazateljima u poslovnoj sferi, u fokusu su, na primer, „zaposlenost, tip ugovora, nestabilnost i nepredvidivost radnih aranžmana, kao i dostupnost fleksibilnih mogućnosti na poslu“ (str. 12). Sa druge strane, među objektivnim pokazateljima u privatnoj sferi, u studiju su uključeni, na primer, stepen uključenosti partnera u „aktivnosti nege, brige o deci i kućnim poslovima, kao i stepen nejednakosti između njih“ (str. 12). Indikatori subjektivne percepcije konflikta između radne i privatne/porodične sfere su odgovori na pitanja kao na primer, da li se ispitanik/ca po dolasku sa posla oseća suviše umorno da bi se posvetio/la nekim željenim aktivnostima, i slično.

Može se zapaziti da je mnogo veći obim analiza koje se odnose na objektivnu podelu plaćenog i neplaćenog rada (preko 180 stranica), tj. osam puta više nego što je posvećeno analizama subjektivne procene konflikta između sfere rada i privatnog života (23 strane). To, naravno, nije iznenađujuće pošto se radi o sociološkoj studiji, a utisak je da postoji neformalna podela rada između psihologa i sociologa, gde se sociolozi više bave 'objektivnim' aspektom problema, a psiholozi subjektivnim doživljajima.

Nemoguće je u par rečenica adekvatno rezimirati istraživački doprinos takvih i tolikih kvantitativnih analiza kao što su one sadržane u poglavlju o problemima 'objektivne podela plaćenog i neplaćenog rada'. Radi ilustracije, analiziraju se problemi kao što su uloga radnog statusa, fleksibilnog rada, podele rada u privatnoj sferi (posebno analizirajući uticaj različitih roditeljskih faza), uloga vrednosnih orijentacija u domenu privatne sfere, zatim je tu i poglavlje o intimnosti u domenu privatne sfere (takođe vodeći

računa o interakciji sa roditeljskim fazama), kao i odeljak o uticaju prisustva više generacija u okviru domaćinstva.

Posebno potpoglavlje u segmentu koji se odnosi na objektivnu podelu rada, je posvećeno ličnim putanjama, i naročito ovde čitalac može da stekne jasnu sliku kako se kompleksni društveni problemi u savremenoj sociologiji analiziraju na kompleksan način, i kako su rezultati kompleksni, ali zato prilagođeno problemima koji se istražuju. Moguće je da će biti čitalaca koji će na momente osetiti varljivu nostalgiju, kao što sam ja osetio, za modelima koji nam pokazuju kako je varijabla A povezana sa varijablom B, ili kako varijable A, B i C predviđaju verovatnoću ishoda D. Ima toga u Stanojevićevoj monografiji, ali je glavni doprinos u mnogo kompleksnijim modelima, kao što su sekvencijalne analize u osnovi modeliranja ličnih putanja. A kompleksniji modeli i analize zahtevaju više pažnje i truda od strane čitalaca.

Ovde je, na primer, ocrtano nekoliko različitih „bračno-roditeljskih putanja“, „radno-roditeljskih tranzicija“, te stambenih tranzicija, kako kod muškaraca tako i kod žena. Kroz niz statističkih analiza i zanimljivih i intuitivnih grafičkih ilustracija, pokazalo se, na primer, da „Različite putanje u okviru tri analizirane tranzicije nemaju značajan uticaj na položaj muškaraca na tržištu rada. S druge strane, položaj žena na tržištu rada znatno je više povezan sa njihovim životnim putanjama“ (str. 259). Operacionalizacija i analiza „ličnih životnih putanja“ je svakako jedan od inovativnijih aspekata ove studije. To je inovativno posebno u kontekstu srpske sociologije jer je takav pristup omogućio dinamičnije analize i konceptualizacije kakve nisu moguće držeći se primene standardnih metoda (posebno poglavlje u delu posvećenom teorijskom kontekstu je posvećeno „životnom toku“).

Iako značajno manje po obimu, poglavlje koje se odnosi na subjektivnu percepciju konflikta između sfere rada i privatnog života predstavlja dobrodošlu kontra-težu analizama posvećenim objektivnim relacijama. Zapaženo je, na primer, da i muškarci i žene smatraju da rad često utiče negativno na privatni život, a da se obrnuti uticaj mnogo ređe zapaža. Međutim, postoji značajna interakcija sa fazom roditeljstva: „Žene su pod mnogo većim pritiskom privatnog života dok su im deca u osnovnoj školi.“ (str. 266). Autor takođe iznosi i niz 'integralnih modela', tj. multivarijantnih regresionih modela koji prikazuju kompleksnost faktora koji utiču na subjektivnu percepciju konflikta između poslovne i privatne sfere.

Kakve studije u društvenim naukama privlače pažnju, pohvale, i ostaju trajno ocenjene kao značajni istraživački doprinosi? Nije teško navesti neke od najvažnijih kriterijuma – da se radi o predmetu koji je društveno važan, pogotovo za široke društvene slojeve, zatim da se radi o nedovoljno istraženom predmetu, da studija donosi teorijski relevantne odgovore koji unapređuju nauku na više nivoa, zatim da se radi o istraživačkim poduhvatima koji koriste metode primerene istraživačkim pitanjima i daju pouzdane odgovore, od značaja za istraživače na različitim meridijanima. Ovde je reč o takvoj studiji, može se zaključiti. Mora se takođe istaći da se ovde radi o zahtevnoj literaturi, koju neće biti lako čitati sa podeljenom pažnjom. To je literatura koja će zahtevati punu pažnju čitaoca, i spremnost da se ozbiljno upozna kako sa savremenim istraživanjima u toj oblasti, tako i sa savremenim kvantitativnim metodama. Solidno poznavanje kvantitativnih metoda će sigurno olakšati praćenje pojedinih delova knjige. Dapače, pri prelistavanju knjige, čitalac/

čitateljka može da se zabrine s obzirom na količinu tabela, grafikona, statističkih testova prikazanih u knjizi. Međutim, ne bi trebalo da takav utisak umanjuje motivaciju za detaljnim upoznavanjem sa Stanojevićevom monografijom. Uzbudjenje usled upoznavanja sa novim sociološkim uvidima i analitičkim metodima biće više nego adekvatna kompenzacija.

Mora se istraći da je monografija pisana jasnim i pristupačnim stilom, tako da su zaključci razumljivi, tj. može se oceniti njihova empirijska zasnovanost, čak i ako čitalac nije ekspert u kvantitativnim metodama. Jedna od posebnih vrlina ovog rada je i u tome što, iako se prikazuje velika količina empirijskih podataka, koristeći kompleksne savremene statističke metode, autor ne gubi iz vida neophodnost održavanja jasne i eksplicitne veze između teorijskih konstrukcija, operacionalizacije analiziranih varijabli, te primenjenih statističkih metoda i analiza. Posebno bi trebalo istaći obilje grafičkih prikaza rezultata, što značajno olakšava razumevanje sprovedenih analiza. Moglo bi se zaključiti da je ova monografija dobra ilustracija kako se statističkim metodama i kvantitativnim pristupom ne gubi veza između teorije i empirije, nego se zapravo ta veza jasnije i upečatljivije ističe.

Ova recenzija ima da iznese i jednu zamerku. Zamerka se odnosi na manjak informacija o metodu uzorkovanja ispitnika/ca. Da li se radi o slučajnom ili prigodnom uzorku? Na jednom mestu autor kaže „Istovremeno, subjektivne

procene odnosa privatne i poslovne sfere do sada nisu sistematski istraživane na reprezentativnim uzorcima, pa je ovo prilika da se nešto više sazna o percepciji tog odnosa“, što sugerise da se radi o slučajnom uzorku (mada je ovde nejasno u kom značenju je upotrebljen pojam reprezentativnosti). Bez dileme, za potpuniju evaluaciju rezultata, bilo bi korisno da je proces uzorkovanja ispitanika/va detaljnije opisan.

Na kraju, čitalac ostaje sa jednim nerazrešenim pitanjem: kako to da se društvene nauke, ne samo sociologija, i dalje nedovoljno bave ovom izuzetno važnom problematikom? Autorova misija nije bila da odgovori na to pitanje, ali ova knjiga jasno svedoči da se konflikt i balans između privatne i poslovne sfere mogu proučavati na metodološki rigorozan način, i istovremeno biti relevantan za mnogobrojna klasična sociološka pitanja. U svakom slučaju, nadamo se da ćemo uskoro biti svedoci uticaja ove studije kroz razradu istraživačkih problema ocrtanih u ovoj studiji, u novim, posebno interdisciplinarnim i komparativnim istraživanjima.

Bojan Todosijević 

Institute of Social Sciences, Belgrade, Serbia

Correspondence:

Bojan Todosijević, Institute of Social Sciences,
45 Kraljice Natalije St., 11000 Belgrade, Serbia

Email:

btodosijevic@idn.org.rs

How to cite: Todosijević, B. (2025). Dragan Stanojević: Konflikt i balans porodičnog i poslovnog života: Kako parovi u Srbiji balansiraju između posla, porodice i društvenih očekivanja. *Stanovništvo*, 63(2), 501–504. <https://doi.org/10.59954/stnv.720>

<https://doi.org/10.59954/stnv.720>